

PATRIARHUL JUSTINIAN (1948-1977) ȘI REINTEGRAREA SOCIOPROFESIONALĂ A CLERICILOR, FOȘTI DEȚINUȚI POLITICI. STRATEGII, COMPROMISURI ȘI ADAPTĂRI

Dragoș URSU*

Patriarch Justinian (1948–1977) and the Social-Professional Reintegration of the Clergy Who Were Former Political Prisoners: Strategies, Compromise and Adaptation

Abstract. *The paper proposes to analyse the socio-professional reintegration process of the priests who were former political prisoners, in the context of the re-dimensioning of the state-church relationship during Patriarch Justinian Marina's pastorate (1948–1977). The analysis follows three major directions: the support offered by the Church to these priests and especially their families during political detention; the institutional mechanisms that the Church, through its eparchial administrations, set in motion to reincorporate its priests into the ecclesiastic corps; and the manner in which the regime, through the Securitate and the Department of Cults, monitored and intervened in this process. Also, the study explores the strategies the released priests resorted to in their relationship with the regime and the ecclesiastic authorities.*

Keywords: *State-Church relationship, Justinian Marina, political repression, clergy, Securitate.*

Cuvinte-cheie: *relația Stat-Biserică, Justinian Marina, represiune politică, preoți, Securitate.*

În efortul de instaurare în România a comunismului, regimul de la București a utilizat ca principal instrument represiunea împotriva adversarilor ideologici. Acest mecanism represiv s-a tradus, în primele două decenii (1944-1964), prin excluderea violentă din societate, detenție sau chiar execuție, a celor considerați periculoși pentru regim. Dar efectele represiunii nu s-au rezumat doar la perioada detenției, în cazul foștilor deținuți politici, ci s-au repercutat asupra destinului acestora și după eliberare. Pentru Securitate aceștia au continuat să rămână „potențiale pericole” care trebuiau urmărite și controlate.

Prin ateismul său constitutiv, regimul comunist a intrat în conflict cu instituțiile religioase, dar mai ales cu slujitorii acestora care s-au remarcat prin poziții anticomuniste, sau au fost considerați de către Securitate ca „dușmani ai poporului”.

Articolul de față își propune să analizeze procesul de reintegrare socioprofesională¹ postdetenție a clericilor ortodocși care au fost

---

* Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, România; e-mail: dragos.ursu@hotmail.com.

¹ Tematica reintegrării socioprofesionale a deținuților politici și a destinului acestora de după eliberare a reprezentat subiectul unui proiect de cercetare amplu, la care am luat parte – *Strategii de supraviețuire și integrare socioprofesională în familiile foștilor deținuți politici în primele două decenii ale regimului comunist* (CNCS-UEFISCDI). În schimb, problema reintegrării preoților a

condamnați pe motive politice, în contextul amplu al redimensionării relației Stat – Biserica Ortodoxă Română în timpul patriarhatului lui Justinian Marina. Având în vedere numărul mare de preoți și călugări ortodocși care au fost deținuți politici (peste 2000)², cercetarea va opera o anumită selecție, luând în discuție deopotrivă cazurile cunoscute (Dumitru Stăniloae, Arsenie Papacioc, Bartolomeu Anania), dar mai ales focalizându-se asupra unei categorii bine determinate geografic, respectiv preoții din Eparhia Clujului³.

Analiza parcursului (post)carceral al acestor clerici va urmări trei aspecte majore: a) sprijinul pe care Biserica (la nivelul ierarhiei) îl acordă preoților și familiilor acestora, în perioada cât aceștia sunt închiși; b) mecanismul instituțional bisericesc de reintegrare a acestor clerici în corpul eclezial după eliberarea din închisoare; c) strategiile utilizate de acești clerici în vederea reintegrării socioprofesionale, în contextul urmării permanente de către Securitate. Pentru a înțelege adaptarea Bisericii Ortodoxe Române la noile realități politice, respectiv modalitățile în care a încercat să-i reintegreze pe clericii condamnați politic, analiza se va apleca îndeosebi asupra poziției și acțiunilor patriarhului Justinian, cel care a modelat relațiile stat-biserică în primele trei decenii ale comunismului în România.

În ceea ce privește sursele documentare utilizate, acestea pot fi împărțite în trei mari categorii: a) Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității – fondurile *Documentar, Penal, Informativ și Rețea*; b) Arhiva Arhiepiscopiei Clujului – fondurile *Personal și Dosare Disciplinare*; c) Arhivele Naționale ale României. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale – fondurile *CC al PCR. Secția Administrativ-Politic și Ministerul de Interne – Direcția Generală a Poliției*.

Politica religioasă a regimului. Valurile represive

Începutul comunizării României a găsit Biserica Ortodoxă într-o situație dificilă, fragilizată, sub aspect instituțional și uman, de relația cu cele două regimuri autoritare, antonescian și carlist, care-i limitaseră autonomia decizională și o făcuseră tot mai dependentă de voința factorului politic⁴.

---

fost abordată marginal în istoriografie, printre excepțiile notabile numărându-se studiul Andreei Dăncilă (Dăncilă 2017, p. 75-90).

² Caravia *et alii* 1998, p. 12.

³ În anii 2016-2017, în cadrul proiectului derulat sub egida Memorialului Gherla și dedicat clericilor din Arhiepiscopia Clujului care au fost condamnați politic în perioada comunistă, am studiat biografiile a 97 de preoți și monahi, utilizând deopotrivă atât documentele de la CNSAS, cât și arhivele ecleziastice clujene.

⁴ Ursu 2017, p. 17.

Comuniștii români au importat, în procesul instaurării regimului de „democrație-populară”, modelul sovietic⁵, pe care l-au adaptat la realitățile românești. Această „copiere”, care s-a materializat și în plan religios, s-a tradus prin intenția statului de a-și subordona Biserica, cerându-i loialitate și sprijin pentru politica sa în schimbul supraviețuirii instituționale.

După preluarea totală a puterii, în urma abdicării regelui Mihai I și a proclamării republicii, noul Partid Muncitoresc Român a trecut la aplicarea măsurilor punitive, care limitau tot mai mult Biserica Ortodoxă. În primul rând, etatizarea proprietății private în iunie 1948 a afectat puternic structurile Bisericii la nivel eparhial și parohial, care se vedeau astfel deposedate de surse importante de venit, ce le asigurau funcționarea. În al doilea rând, scoaterea religiei din școli prin reforma învățământului din 2 august 1948 și restrângerea până la anulare a acțiunilor de catehizare a elevilor și tinerilor au limitat radical posibilitatea Bisericii de a propovădui credința noilor generații⁶. Pentru regimul comunist, controlul total asupra învățământului și eliminarea oricăror alți actori din procesul de educație reprezentau premisele fundamentale pentru formarea „omului nou” în cadrele ideologiei marxiste. Tocmai de aceea și reacția împotriva oricăror încercări ale Bisericii de reluare a catehizării a fost extrem de drastică.

Eliminarea prezenței Bisericii din învățământul preuniversitar, alături de legislația confuză privitoare la catehizare, au fost dublate de reducerea substanțială a numărului instituțiilor de pregătire teologică la nivel seminarial și universitar. Astfel, au fost desființate Academii și Facultățile de Teologie de la Cluj, Arad, Oradea, Caransebeș, București și Suceava (moștenitoarea Facultății de Teologie din Cernăuți).

Mai mult decât atât, statul a intervenit și direct în treburile bisericești, prin pensionarea ierarhilor considerați „periculoși”⁷, măsură complementară cu desființarea, prin comasare, a eparhiilor de Huși, Constanța, Argeș, Caransebeș și Suceava.

Principalele instrumente prin care regimul comunist și-a exercitat controlul și presiunea asupra Bisericii au fost Ministerul Cultelor, devenit

---

⁵ La începuturile sale, regimul bolșevic a desfășurat o represiune agresivă împotriva religiei, existența instituțională a ortodoxiei rusești fiind pusă sub semnul întrebării. În schimb, puterea comunistă de la București nu a urmărit desființarea Bisericii Ortodoxe Române, deoarece o asemenea politică ar fi generat rezistență din partea unei instituții fundamentale, ceea ce ar fi pus în pericol instaurarea deplină a comunismului. Astfel, comuniștii și-au dorit, sub masca „legalismului democrat”, o libertate de religie formală, prin care Biserica să aibă doar un rol decorativ, fără un impact major în viața credincioșilor.

⁶ Petcu 2004, p. 696.

⁷ Printre aceștia se numără Irineu Mihălcescu, mitropolitul Moldovei, Tit Simedrea, fostul mitropolit al Bucovinei, Grigorie Leu, episcopul Hușilor, Nicolae Popovici, episcopul Oradiei, Veniamin Nistor, episcopul Caransebeșului, sau Pavel Șerpe, arhiepiscopul-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Departamentul Cultelor din 1956, și Securitatea. Preluând modelul sovietic, a fost instituită o nouă autoritate, *împuțernicitul de culte*, care era reprezentantul la nivel local al Ministerului Cultelor, implementând directivele de la București și informând partidul, pe linie guvernamentală⁸.

Securitatea, brațul înarmat al regimului, își manifesta controlul asupra Bisericii printr-o supraveghere informativă intensă, care-i viza deopotrivă pe ierarhi (inclusiv patriarhul Justinian), clerici și teologi. Atunci când situația operativă depășea cadrele supravegherii, poliția politică trecea la acțiuni represive dure, arestând clericii considerați „elemente dușmănoase”. Trebuie precizat un aspect fundamental, și anume că regimul comunist nu și-a asumat public o represiune explicită împotriva credinței, ci a argumentat arestarea preoților sau monahilor prin activitatea „contra-revoluționară” pe care aceștia ar fi desfășurat-o⁹.

Astfel, valurile de arestări de la începutul instaurării comunismului au vizat clericii care au desfășurat activitate politică în partidele istorice sau au luat parte la rezistența anticomunistă. Un prim moment are loc în 1945¹⁰, când au fost internați în lagărul de la Caracal zeci de preoți acuzați că ar fi desfășurat activitate legionară înainte de 23 august 1944. În mai 1948, în contextul arestărilor ce au avut loc în rândul studențimii anticomuniste, au căzut victimă represiunii comuniste și sute de preoți și teologi, considerați dușmani ai „regimului de democrație populară”.

Valul represiv cu cel mai mare impact de la începutul anilor '50, în rândul clerului ortodox, a fost cel din vara lui 1952, când, pentru a-și consolida puterea după eliminarea grupului Pauker-Luca-Georgescu, Gheorghiu-Dej a declanșat o campanie de arestări, pusă în practică de Securitate. Ordinul 410/1952 îi viza pe toți cei care au avut funcții de conducere, de la nivelul organizațiilor comunale până la nivel național, în partidele istorice. Aceste arestări s-au realizat pe baza unor liste întocmite la sfârșitul anului 1951 sub coordonarea lui Alexandru Nicolschi, în baza informațiilor din arhivele Serviciului Special de Informații și ale Siguranței¹¹. Astfel, în noaptea de 15/16 august 1952, au fost arestați sute de preoți și trimiși, prin decizii administrative, în colonii de muncă la Canal. Caracterul acestei decizii a fost cu atât mai diabolic cu cât se aplica retroactiv: cea mai mare parte din preoții arestați nu mai desfășuraseră activitate politică după 1948, sau chiar nici după 23 august 1944. Mulți dintre ei au făcut obiectul acestei măsuri doar pentru că făcuseră parte, în perioada interbelică, din structurile locale de conducere ale partidelor istorice. Au existat și cazuri de-

---

⁸ Enache *et alii* 2009, p. 39.

⁹ Ursu 2017, p. 20.

¹⁰ Vasile 2005, p. 232.

¹¹ Enache 2009, p. 171.

a dreptul absurde, ale unor preoți arestați pentru că au făcut campanie electorală în noiembrie 1946 pentru PNL-Tătărescu, formațiune care făcea parte la acel moment din Blocul Partidelor Democratice, alături de PCR¹²!

După izbucnirea revoluției din Ungaria în noiembrie 1956, teama de răspândire a ideilor contestatate i-a făcut pe comuniștii români să declanșeze o nouă represiune prin care au vrut să elimine orice posibilă formă de opoziție, reală sau imaginară, față de regim¹³. Arestările din 1958 și 1959 au vizat diferite categorii de „dușmani ai poporului”: în primul rând, au fost arestați o mare parte din cei care mai fuseseră închiși la începutul anilor '50, indiferent dacă avuseseră sau nu atitudini antiregim după eliberare. În al doilea rând, au fost vizați cei despre care regimul aflase că au avut o poziție anticomunistă în urma anchetelor brutale din anii '50¹⁴.

Anii 1958 și 1959 au reprezentat perioada cea mai tensionată a relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și statul comunist, mai ales datorită politicii antimonahale a regimului, care s-a materializat prin decretul 410/1959, prin care mănăstirile au fost desființate parțial¹⁵, și în urma căruia un număr mare de monahi au fost scoși din mănăstiri sub diferite pretexte. În toate operațiunile desfășurate, Securitatea a avut rolul central, deoarece a stabilit criteriile de excludere, a întocmit listele și a supervizat, în spatele Miliției și al împuterniciților de culte¹⁶, toate activitățile de evacuare, iar mai apoi a urmărit activitatea călugărilor excluși din mănăstiri și a reprimat violent orice formă de opoziție față de această măsură.

---

¹² Este cazul preotului Axinte Iepure din Ploscoș, județul Cluj, care, deși a participat la campania electorală din 1946 din partea PNL-Tătărescu, a fost arestat în august 1952 și trimis pentru 24 de luni într-o colonie de muncă (CNSAS, fond *Penal*, dosar 15766).

¹³ Ursu 2017, p. 21.

¹⁴ De asemenea, regimul i-a considerat periculoși nu doar pe cei care desfășuraseră, într-o formă sau alta, activitate anticomunistă, ci și pe cei care „gândeau diferit”. Aceste politici represive deoalează esența caracterului criminal al Securității, care interpreta ideologic realitatea în scopul eliminării celor considerați „dușmani ai poporului”.

¹⁵ Argumentele pe care Securitatea le-a „invocat” au fost multiple. Pe de o parte, la începutul instaurării comunismului au existat monahi implicați în rezistența armată anticomunistă. Apoi, după eliberările din anii 1954-1955, o parte dintre cei care fuseseră închiși s-au retras în mănăstiri. Trecutul politic al acestora a reprezentat pentru Securitate pretextul perfect în acuzația adresată monahismului, că sub „masca religiei se desfășoară activitate contra-revoluționară”. În final, cazul mănăstirii Vladimirești, desființată în 1955 prin arestarea preotului Ioan Iovan și a călugărilor cu influență în obștea monahală, alături de „activitatea dușmănoasă” descoperită la mănăstirile Viforâta, Cernica, Tismana sau Rarău, au „convins” Securitatea că trebuie să „neutralizeze” impactul mănăstirilor în viața Bisericii.

¹⁶ Enache 2009, p. 191.

Repoziționarea Bisericii. Strategiile patriarhului Justinian

Conștientă fiind de agresivitatea anticreștină a comunismului și de experiența ortodoxiei rusești din URSS, ierarhia Bisericii a fost nevoită să creeze un climat de conviețuire cu regimul comunist, prin care să salveze existența instituțională și, mai ales, să continue slujirea liturgică la nivel parohial. Tocmai de aceea considerăm că, privită în ansamblu, poziția Bisericii față de comunism poate fi caracterizată prin termenii *supraviețuire*, *compromis* și *rezistență*¹⁷. Deși aparent contradictorii, aceste noțiuni au rolul de a explica universul complex și plin de nuanțe în care s-a situat relația Bisericii cu statul comunist.

Rolul determinant în crearea climatului de colaborare cu regimul comunist și, implicit, de redimensionare a relației stat-biserică, l-a avut patriarhul Justinian. Beneficiind de credit politic ca urmare a ajutorului pe care i l-a acordat lui Gheorghiu-Dej la evadarea acestuia din lagărul de la Târgu Jiu, în august 1944, preotul vâlcean Ioan Marina a avut o carieră fulminantă, ajungând în doar trei ani patriarh al României (mai 1949), după o scurtă perioadă de timp petrecută la Iași, mai întâi ca arhiepiscop-vicar (1945-1947) și apoi ca mitropolit al Moldovei (1947-1948).

Datorită simpatiilor sale politice, Justinian Marina s-a afirmat permanent ca un „om de stânga”. Ca atare, noul patriarh a fost privit cu suspiciune de către clerul ortodox, fiind considerat „omul comuniștilor în Biserică”¹⁸. În schimb, evoluția evenimentelor avea să nuanțeze stigmatul pus asupra acestuia. Dacă în parcursul său spre scaunul patriarhal, Justinian Marina a dovedit fidelitate deplină față de regim, odată ales „întâistătător al Bisericii”, acesta devine „omul Bisericii”, pe care încearcă s-o acomodeze cu noile realități politice. Convins că regimul comunist nu se va prăbuși curând, cum spera mare parte din societate, Justinian a dezvoltat o relație de „coabitare” cu regimul comunist. Ideea majoră de la care a plecat acesta a fost că atât statul, cât și Biserica se află în slujba poporului. Evident, Biserica nu putea accepta multe dintre ideile comuniste, dar dacă regimul adopta măsuri care erau în interesul oamenilor, atunci Biserica nu se putea opune acestora, ba chiar trebuia să le sprijine. Justinian proiecta astfel în discursul său oficial o vecinătate prietenoasă între Biserică și statul comunist, modalitate prin care instituției ecleziastice i se permitea supraviețuirea, recunoașterea ei ca o realitate a societății românești, dar fără pierderea identității spirituale¹⁹. Aceasta era o poziție de supraviețuire, care, pentru a fi credibilă, trebuia susținută de acțiuni concrete, precum implicarea în „lupta

---

¹⁷ Enache *et alii* 2009, p. 48.

¹⁸ Anania 2008, p. 171.

¹⁹ Enache *et alii*, 2009, p. 54.

pentru pace”, elogiarea realizărilor regimului sau îndemnul adresat clerului și credincioșilor de acceptare a colectivizării.

Deși se bucura de credit politic, Justinian Marina a reprezentat un obiectiv major al Securității, care urmărea îndeaproape activitatea acestuia și a colaboratorilor săi. Ca atare, la nici doi ani de la alegerea sa, Securitatea redacta un raport detaliat privind relațiile dintre BOR și regim, prin care informa conducerea de partid de schimbarea de atitudine a patriarhului:

„S-a crezut că prin alegerea ca Patriarh a IPSS Justinian țelurile se vor realiza cu ușurință, activitatea acestuia ca Mitropolit al Moldovei îndreptăța aceste speranțe. Comportarea patriarhului Justinian de după alegerea sa a nimicit toate aceste speranțe de mai bine. Ajuns Patriarh, Justinian a schimbat completamente macazul, reluându-și vechile legături cu național-țărăniștii și liberalii. A înlăturat din administrația bisericească toate elementele preoțești promovate de democrație în Biserică, numind în posturile importante bisericești preoți legionari, reacționari sau chiar criminali de război. Deși, față de oamenii regimului se declară partizanul democrației, în particular spune tuturor că el a fost ales de comuniști pentru a desființa Biserica, dar că el va face totul pentru a o salva, lucru pe care l-a afirmat față de preotul Gala Galaction”²⁰.

Raportul Securității este confirmat de un referat al Ministerului Cultelor, din decembrie 1952, care radiografiază colaborarea deficitară dintre patriarh și regim²¹, dar, mai ales, analizează colaboratorii patriarhului Justinian, incriminând faptul că acesta s-a „înconjurat de elemente dușmănoase”:

„Încă de la instalare, patriarhul Justinian a angajat și promovat în munci de răspundere elemente cu trecut dușmănos sau cu activitate ostilă prezentă. Din 1949 numărul acestor elemente a crescut și în prezent este precumpănitor în Administrația Bisericii Ortodoxe Române. Împins de aceste elemente, patriarhul Justinian se lasă antrenat în conflicte atât cu Ministerul Cultelor, cât și cu preoții și călugării mai progresiști”²².

Suportul Bisericii pentru preoții arestați

În ceea ce-i privește pe clericii arestați pentru motive politice, patriarhul Justinian a depus eforturi consistente pentru ameliorarea situației

---

²⁰ Păiușan, Ciuceanu 2001, p. 228.

²¹ „În general nu există o colaborare strânsă asupra problemelor curente între patriarh și conducerea ministerului, acesta continuând să le comunice numai după ce măsurile au fost luate”. ANRSANIC, fond *Comitetul Central. Secția Administrativ-Politic*, dosar 55/1951, f. 15.

²² *Ibidem*. În ceea ce privește numărul „elementelor dușmănoase” printre colaboratorii patriarhului Justinian, referatul precizează că aceștia erau într-o proporție de două treimi din totalul de 30 de angajați ai Administrației Patriarhale. După ce trece în revistă aceste nume, printre care se numărau Bartolomeu Anania, Antim Nica, Tit Simedrea, Nițșor Cazacu, Grigore Băbuș, Teodor Popescu ș.a., referatul are în anexă fișe-personale ale acestora.

acestora. Astfel, în decembrie 1948, el a trimis tuturor episcopiiilor din țară o adresă prin care le cerea întocmirea de liste cu preoții arestați. Aceste liste au fost centralizate și transmise de către patriarh ministrului Cultelor, Stanciu Stoian, „cu rugămintea de a se interveni la Ministerul de Interne pentru a se cerceta situația celor închiși”²³.

Demersul patriarhului Justinian, ce a creat speranțe în rândul familiilor acestor preoți, a fost privit cu suspiciune de către Securitate, care a informat Ministerul Cultelor asupra impactului de la nivelul opiniei publice locale a „recensământului”, propunând deschiderea unor acțiuni informative de prevenire a răspândirii zvonurilor că patriarhul „poate realiza imixțiuni în munca organelor de Securitate și Justiție”²⁴.

Printre cei care au răspuns prompt apelului patriarhului Justinian s-a numărat și Nicolae Colan, episcopul Clujului. Acesta a trimis un inventar cu 21 de nume de preoți arestați de pe cuprinsul eparhiei sale, la momentul 20 decembrie 1948²⁵. În ciuda suspiciunilor pe care aceste recensăminte interne le declanșau, episcopul Clujului a continuat să aibă permanent evidența preoților arestați, Arhiva Arhiepiscopiei Clujului păstrând documente care atestă o intensă preocupare a ierarhului pentru soarta acestora²⁶.

Mai mult decât atât, episcopul Nicolae Colan a făcut demersuri pe lângă Ministerul Cultelor ca salarizarea preoților arestați, dar care nu primiseră o decizie judecătorească finală, să nu înceteze, având în vedere situațiile dificile prin care treceau familiile acestora. Un astfel de caz, pentru care a intervenit episcopul Colan, a fost cel al lui Aurel Fărcașiu, preot în Fundătura, județul Cluj:

„Având în vedere că numitul [Aurel Fărcașiu, deținut în 1950 fără a se cunoaște motivele] are trei copii în școală și unul de 2 ani acasă fără nici un mijloc de trai, propun să-i fie ajutorată soția din fondurile Eparhiale cu o sumă oarecare de bani, sau să se ceară Onor. Minister al Cultelor aprobarea de a i se plăti salariul până la clarificarea situației prin condamnare ori punerea în libertate”²⁷.

---

²³ ANRSANIC, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dosar 76/1946, f. 148.

²⁴ „Întrucât actul patriarhului Justinian a provocat vâlvă pe tot cuprinsul țării și a dat loc la variate comentarii și întrucât sub pretextul stabilirii numelui și numărului celor arestați, episcopiiile au procedat la un adevărat recensământ de notorietate publică și luând în considerare faptul că această inițiativă nu a fost desfășurată cu Ministerul Cultelor, opinem a se proceda la verificările necesare pentru a se stabili dacă nu cumva IPSS Justinian a dispus această lucrare cu scopul de a lăsa impresia în mediul clerical că poate [sic!] realiza imixțiuni în munca organelor de Securitate și a Justiției” (*ibidem*).

²⁵ AAC, adresa 6511/1948.

²⁶ *Ibidem*, adresa 1557/1950, Oficiul Protopopesc Ortodox Român Huedin. Prin ordinul 5228/1950, episcopul Colan solicita stabilirea unei evidențe a preoților arestați de la nivelul fiecărui protopopiat al eparhiei sale.

²⁷ *Ibidem*, adresa nr. 135/1950.

În ceea ce privește intervențiile patriarhului Justinian, finalizate cu succes, pentru eliberarea unor clerici, un caz special a fost cel al lui Bartolomeu Anania, arestat în iunie 1949, pe când era intendent al palatului patriarhal. Contrariat de faptul că acesta fusese arestat tocmai în incinta palatului, Justinian merge la prim-ministrul Petru Groza, alături de care se deplasează personal la ministrul de Interne, Teohari Georgescu, căruia îi cere eliberarea imediată a consilierului său. Episodul, povestit deopotrivă de Bartolomeu Anania²⁸, dar pe care-l regăsim și în notele informative ale Securității, impresionează prin caracterul său insolit, reliefând, în același timp, creditul politic de care se bucura încă patriarhul Justinian Marina la acel moment și capacitatea de a specula contextele politice favorabile:

„Anania Valeriu a fost arestat noaptea la 1.30. Pe la orele 12.30 plecase primul ministru, care luase cina dată de patriarh în cinstea șefilor de culte. Patriarhul fiind anunțat că la ora două noaptea Anania Valeriu a fost arestat, s-a supărat grozav, pentru că spune el: «Azi am fost asigurați de Guvern de tot sprijinul său și tot azi îmi arestează pe intendentul Palatului. Acesta este un scandal nemaipomenit. Voi spune Guvernului că în acest fel colaborarea dintre Biserică și stat nu mai este posibilă». Azi de dimineață la ora 5, patriarhul s-a dus la prim-ministru acasă, i-a expus situația, protestând împotriva arestării părintelui Anania și pentru faptul că arestarea s-a produs exact într-un moment când în palatul patriarhal se găseau toți șefii cultelor, veniți să depună Guvernului omagiul și gratitudinea pentru libertatea religioasă garantată și protejată de Guvern. Împreună cu Groza, patriarhul a mers la Teohari Georgescu căruia i-au expus cum stă situația, care a dispus imediata eliberare a lui Anania Valeriu, care este acum la patriarhie. Teohari Georgescu i-a spus patriarhului că arestarea s-a produs în urma unor note informative date de valetul Tomiță. Patriarhul venind la patriarhie a chemat pe valetul Tomiță și l-a bătut crunt cu toiagul arhieresc²⁹”.

Eliberarea din detenție. Mecanismele instituționale de reintegrare a clericilor

Vara anului 1964 aduce amnistia condamnatilor politici, astfel că ultimii preoți rămași în închisori sunt eliberați³⁰. Începea drumul anevoios al reintegrării socioprofesionale și familiale. Întâi de toate, trebuie precizat

---

²⁸ Anania 2008, p. 182-183.

²⁹ CNSAS, fond *Informativ*, dosar 1450, vol. 2, f. 71.

³⁰ La momentul eliberării, fiecare deținut era obligat să semneze o declarație de nedivulgare, prin care se angaja să nu povestească despre cele petrecute în detenție, și care avea un format standard. Această declarație nu trebuie confundată cu angajamentul de colaborare, care reprezintă o cu totul altă dimensiune a relației cu Securitatea. În schimb, declarația de nedivulgare nu angaja cu nimic pe cel eliberat față de organele Securității, prin aceasta regimul dorind să se asigure că respectivul nu va relata despre experiența detenției.

faptul că tot acest proces era supervizat de Securitate³¹, care urmărea evoluția respectivului preot în libertate³².

Un caz relevant pentru modul cum Securitatea controla procesul de reintegrare a clericilor este cel al lui Arsenie Papacioc³³, condamnat în 1958 în lotul Rugului Aprins și eliberat în august 1964. Apropiat de patriarhul Justinian Marina, Arsenie Papacioc a venit la București după eliberarea din penitenciarul Aiud, cerându-i patriarhului să fie încadrat într-o mănăstire de lângă București³⁴, aspect semnalat Securității de către exarhul mănăstirilor Arhiepiscopiei București, Justinian Florea, unul dintre cei mai activi informatori din mediul bisericesc. Astfel că, încă din 5 august 1964, ofițerul de caz indica măsurile preliminare pentru a preveni numirea lui Arsenie Papacioc în București: „Prin Departament și organele de miliție vom lua măsuri de a nu-i da viză de stabilire în capitală”³⁵.

Patriarhul, în cadrul audienței acordate lui Arsenie Papacioc, îi promite acestuia că va face demersurile necesare pe lângă Departamentul Cultelor pentru a fi încadrat la mănăstirea Cernica. Lovindu-se de refuzul autorităților³⁶, Justinian Marina încearcă o cale „indirectă” de integrare a lui Arsenie Papacioc, respectiv de angajare la atelierele Patriarhiei de la Mănăstirea Plumbuita, acesta fiind absolvent al unei școli de arte și meserii.

---

³¹ Ursu 2019, p. 171.

³² Celui în cauză i se deschidea un dosar de verificare, care urmărea modul cum acesta s-a integrat în noua societate, sub aspect familial, profesional, social sau locativ. De asemenea, Securitatea era interesată dacă respectivul povestea despre experiența detenției, dacă reluase legăturile cu alți foști deținuți politici, sau dacă avea intenții de reactivare politică. Beneficiind de un instrumentar informativ divers (note, rapoarte, filaj și tehnică operativă), aceste dosare de verificare sunt de mare ajutor cercetătorului de azi pentru că, pe de o parte, se poate documenta activitatea cotidiană în primele momente de după eliberare, iar pe de altă parte, se pot afla informații relevante despre detenție, foștii deținuți relatând despre cele petrecute în închisoare.

³³ Arsenie Papacioc se „bucura” de o atenție sporită din partea Securității și din cauza atitudinii sale din „reeducarea de la Aiud (1959-1964)”, unde s-a numărat printre deținuții care au refuzat participarea la acțiunea administrației, invocând incompatibilitatea dintre comunism și creștinism. De altfel, Arsenie Papacioc a fost supravegheat permanent de către Securitate, până la căderea comunismului, dosarul său de urmărire informativă numărând 5 volume (Ursu 2016a, p. 223).

³⁴ CNSAS, fond *Informativ*, dosar 185003, vol. 3, f. 79.

³⁵ *Ibidem*, f. 84.

³⁶ La finalul unei note informative din noiembrie 1964, semnate de același Justinian Florea, ofițerul de Securitate indica: „În cazul în care Patriarhia va face demersuri la Departamentul Cultelor să fie primit Arsenie Papacioc în mănăstirea Cernica, vom face demersuri pentru a nu se aproba acest lucru, deoarece în București se află majoritatea celor care au fost arestați în grup cu el. Să fie repartizat la o mănăstire cât mai departe de Arhiepiscopia București” (CNSAS, fond *Informativ*, dosar 185003, vol. 3, f. 79).

Justinian Florea, din funcția de exarh al mănăstirilor prin care coordona activitatea monahilor, a reprezentat principalul instrument cu ajutorul căruia Securitatea a supravegheat „cazul Papacioc” și l-a determinat pe patriarhul Justinian Marina să renunțe la numirea acestuia în București: „prin agent [Justinian Florea] putem influența pe patriarh de a nu-i da numire într-un post în apropierea Bucureștiului. Agentului i s-a dat indicația de a arăta patriarhului că nu este cazul să insiste pentru el”³⁷.

Conștient că nu-l poate integra în București, cel puțin în contextul respectiv, pe Arsenie Papacioc, patriarhul Justinian îl trimite în județul Cluj, la parohia Filea de Jos³⁸, unde este primit cu bunăvoință de către episcopul Teofil Herineanu (1957-1993). Aici, Arsenie Papacioc a slujit timp de doi ani (1965-1967), în cele din urmă, patriarhul reușind să-l numească stareț la mănăstirea Cheia, din Arhiepiscopia Bucureștilor, în 1967³⁹.

În cazul preoților de mir (preoții căsătoriți care slujesc în parohii), procedura de reintegrare în cler după eliberarea din detenție era „standardizată” sub aspect instituțional-bisericesc, fiind supravegheată, de asemenea, de Securitate și de Departamentul Cultelor. În ceea ce privește implicarea Departamentului Cultelor, prin împuternicirile de culte de la nivel local, în procesul de numire a preoților în parohii, această ingerință se manifesta în toate cazurile, nu doar în cel al foștilor deținuți politici. Astfel, după ce „permanența eparhială” (organismul executiv de conducere al eparhiilor) întocmea lista de parohii vacante, aceasta trebuia aprobată de către Departamentul Cultelor, care trebuia să-și dea acceptul și la numirea efectivă în parohie a preotului desemnat de către episcop⁴⁰.

Prin statutul de organizare și funcționare, Biserica Ortodoxă Română își asumase faptul că deciziile instanțelor civile de judecată trebuiau aplicate și în plan bisericesc. Astfel, un prim pas după eliberarea din detenție a preotului era judecarea acestuia de către instanțele ecleziale (consistoriile eparhiale). Cazul preotului Gheorghe Mureșan⁴¹ din Cluj, închis între anii 1949 și 1964, este defnitoriu pentru acest mecanism birocratic. Primul pas era reprezentat de cererea preotului, prin care solicita reprimirea în cler:

---

³⁷ *Ibidem*, f. 75.

³⁸ În acea perioadă, din cauza lipsei preoților de mir și pentru a-i încadra în corpul eclezial pe monahii care nu era primiți în mănăstiri, episcopii îi numeau parohi pe acești călugări în comunitățile rurale.

³⁹ CNSAS, fond *Informativ*, dosar 185003, vol. 5, f. 85.

⁴⁰ Petcu 2019, p. 20.

⁴¹ Gheorghe Mureșan (1915-1998) a fost preot greco-catolic, trecut la ortodoxie în 1948, după desființarea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice, fiind arestat în mai 1949 pentru activitate în cadrul organizației „Partizanii Regelui Mihai”. Condamnat la 12 ani muncă silnică, și-a executat pedeapsa la Jilava, Gherla, Aiud, Luciu-Giurgeni, Salva, Baia Sprie și Brad. La expirarea pedepsei, în 1961, i s-a fixat domiciliu obligatoriu în comuna Viișoara (Ialomița) până în 1964 (Benea 2017, p. 255-256).

„Subsemnatul, Mureșan Gheorghe, fost preot paroh în Cluj, parohia « Schimbarea la față », fiind arestat la data de 26 mai 1949 și condamnat la 12 ani temniță grea pentru crimă de uneltire împotriva ordinii sociale, reîntors din detenție, cu supunere fiască vă rog să binevoiți a mă reprimi în sânul clerului activ al eparhiei Clujului și a mă numi la o parohie vacantă pe teritoriul orașului Cluj având și buletinul și domiciliul în Cluj”⁴².

După ce primea această cerere, episcopul trimitea spre rezolvare cazul consistoriului eparhial. La dosarul care însoțea solicitarea preotului de revenire în rândul clerului activ se mai anexau: copia sentinței, copia biletului de eliberare, un memoriu autobiografic al preotului și cererea episcopului Teofil către consistoriul eparhial⁴³.

Urma procesul, desfășurat în cadrul consistoriului eparhial, compus din președinte, doi membri, grefier și acuzator. Acuzarea lua act de condamnarea civilă a preotului și cerea să fie „pedepsit cu oprirea de la cele sfinte, pe timpul cât a executat pedeapsa”, propunând, de asemenea, „să fie primit în rândurile slujitorilor altarului, după îndeplinirea formelor legale și cu observarea legilor bisericești”⁴⁴.

După ce acuzatul își asuma greșeala, promițând că va „îndruma credincioșii săi pe calea respectului și a supunerii față de legile patriei și ale bisericii”⁴⁵, urma sentința consistoriului:

„Preotul Mureșan Gheorghe, fost preot la parohia Schimbarea la față Cluj, condamnat de Tribunalul Militar Cluj la 12 ani temniță grea pentru crima de uneltire contra ordinii sociale, vinovat de delictul prevăzut la art. 3 lit. X și Y din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată al BOR, se pedepsește în conformitate cu art. 29 din Regulament cu oprirea de

---

⁴² AAC, fond *Dosare Disciplinare*, dosar 4632/1964, f. 2.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Dosarul reabilitării conținea și un memoriu al preotului, prin care acesta își asuma greșelile trecutului și afirma deschis dorința de a se reintegra în noua societate comunistă. Formulată în tiparul limbii de lemn, declarația reprezenta un compromis benign și birocratic pe care preotul era nevoit să-l afirme pentru a parcurge cu succes toate etapele procesului bisericesc: „Subsemnatul, Gheorghe Mureșan, preot în parohia « Schimbarea la Față » Cluj, arestat la 26 mai 1949, am fost condamnat la 12 ani temniță grea pentru uneltire împotriva ordinii sociale. În timpul detenției mele de 12 ani am muncit pentru a mă putea reabilita prin muncă de greșeala săvârșită față de regimul de democrație-populară din țara noastră. Apreciez la justa lui valoare actul de clemență al conducerii de stat prin care mi s-a dat posibilitatea de-a reintra în câmpul muncii și sunt hotărât de-a respecta legalitatea populară, de-a deveni un cetățean loial al patriei și de-a îndruma pe enoriașii mei pe calea respectului și a supunerii față de legile patriei și ale bisericii. În acest înțeles, rog respectuos autoritățile superioare să facă cele de cuviință pentru a mă putea încadra în corpul preoților ortodocși din Eparhia Clujului” (*ibidem*).

la cele sfinte pe timpul de la 28 mai 1949 până la 24 mai 1961 [perioada condamnării politice]⁴⁶.

Procesul se încheia cu rezoluția vicarului administrativ către episcop, prin care îi recomanda acestuia reîncadrarea preotului în corpul eclezial și numirea la o parohie vacantă. În final, Gheorghe Mureșan a fost numit în parohia Borhanci-Cluj.

Analiza procesului instituțional-bisericesc de reintegrare a lui Gheorghe Mureșan, derulat într-o singură zi, ne dezvăluie, mai degrabă, o procedură birocratică, pur formală, prin care Biserica dorea să justifice, în fața Departamentului Cultelor, reîncadrarea clericului condamnat pentru motive politice. Pentru a sublinia „legalismul” procedurii, conducerea Bisericii, prin Consistoriul Eparhial, pronunța o sentință, oprirea de la slujire pe timpul condamnării, care nu mai avea impact în prezent, referindu-se doar la perioada în care respectivul cleric a fost închis. Dublat de declarația fermă a preotului privind acceptarea și încadrarea în noua ordine socială, întregul mecanism instituțional s-a dovedit forma de protecție și de sprijin cea mai eficientă pentru destinul postcarceral al preoților condamnați politic.

Relația cu Securitatea a preoților eliberați. Strategii, compromisuri, acomodări

Stigmatul politic pe care-l purtau, în contextul urmăririi permanente a Securității, i-a obligat pe preoții eliberați să găsească soluții de acomodare la noua situație politică, astfel încât să-și creeze un mediu prielnic reprimării în clerul Bisericii. Întâi de toate, miza principală era detensionarea relației cu Securitatea, pentru care foștii deținuți politici continuau să reprezinte „potențiali dușmani” ai regimului. În mod firesc, relația preoților cu Securitatea cunoaște o paletă largă de atitudini și poziționări, condiționate de disponibilitatea personală, situația familială a celui în cauză, alături de „importanța” operativă pentru poliția politică, ce se traducea prin intensități diferite ale supravegherii.

Astfel, realitatea postcarcerală ne arată situații diverse, de la foști deținuți care au colaborat activ cu Securitatea, până la cei care au refuzat consecvent „oferta Securității”, dar și cazuri ale unor preoți care, deși au acceptat inițial colaborarea, șantajați în contextul eliberării, apoi s-au detașat, fiind abandonați de către poliția politică.

Un astfel de exemplu este cel al preotului Gheorghe Mureșan, al cărui proces bisericesc de reintegrare a fost prezentat anterior. Recrutat în februarie 1964⁴⁷, sub pretextul condiționării eliberării din domiciliu

---

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ CNSAS, fond *Reșea*, dosar 179350, f. 6.

obligatoriu de semnarea angajamentului de colaborator, acesta își schimbă poziția după ce se întoarce acasă. La doar un an de la momentul recrutării, Securitatea Cluj întocmește un raport referitor la activitatea informativă a lui Gheorghe Mureșan, în care critică eschivările acestuia de la colaborare:

„După ce s-a întors la Cluj a fost contactat, s-a prezentat la două întâlniri, însă nu a semnalat nicio problemă, motivând că nu a reușit să se reîntâlnească cu vechile cunoștințe, apoi la întâlnirea următoare nu s-a mai prezentat, plecând în regiunea Maramureș. [...] La data de 15.03.1965, a fost din nou contactat la domiciliu, unde se afla singur. Fiind întrebat de ce nu s-a mai prezentat la întâlnire, a relatat că el nu are relații în Cluj, respectiv nu a reluat legăturile cu vechile cunoștințe, neputându-ne fi de folos cu nimic și de aceea a considerat că nu are rost să se mai prezinte la întâlniri. S-a încercat a-l determina să colaboreze cu organele noastre, însă rezultatul a fost negativ, întrucât a susținut că nu are relații cu nimeni, că trăiește o viață retrasă și nici nu poate să-și creeze relații numai în acest scop”⁴⁸.

Relația „nefructuoasă” de colaborare cu Securitatea a preotului Gheorghe Mureșan, încheiată după doar un an de zile prin abandonarea acestuia, poate fi înțeleasă ca o strategie eficientă de a „adormi” vigilența regimului, mimând colaborarea până la finalizarea cu succes la procesului de încadrare socioprofesională. De altfel, în timpul cât a fost încadrat ca informator, Gheorghe Mureșan nu a semnat nicio notă prin care să incrimineze activitatea „dușmănoasă” a vreunui apropiat.

Un caz similar este cel al preotului Ioan Vădean⁴⁹, închis între anii 1959 și 1962 și eliberat din penitenciarul Aiud. Aici, ofițerii Securității l-au recrutat ca informator în aprilie 1962, speculând dorința acestuia de a-și revedea familia: „S-a arătat neliniștit de situația soției și a celor 3 copii, cărora nu le poate da ajutor pentru a-și termina studiile”⁵⁰. La eliberarea din detenție, în septembrie 1962, comandantul Gheorghe Crăciun menționează, în fișa-caracterizare a lui Ioan Vădean, inactivitatea acestuia ca informator: „După recrutare, datorită emotivității generată în mare parte de condițiile de

---

⁴⁸ *Ibidem*, f. 10.

⁴⁹ Ioan Vădean (1910-1971) a fost arestat, pentru activitate „contra-revoluționară” pe când era preot în Rugășești, județul Cluj, acuzație care ascundea, de fapt, dorința de răzbunare a directorului școlii din comună, care încerca să-l compromită pe părintele Ioan Vădean în ochii Securității, deoarece refuzase să înstrăineze bunurile parohiei. Directorul, alături de alți trei săteni, au semnat denunțuri și note informative, prin care-l demascău pe preotul Ioan Vădean că desfășura activitate contrarevoluționară și se opunea colectivizării în comună, demers care s-a finalizat cu arestarea, anchetarea și condamnarea acestuia la 3 ani de închisoare. După eliberare, Ioan Vădean a fost încadrat preot în parohia Lozna, județul Sălaj, iar în 1971, cu doar câteva luni înainte de moarte, s-a transferat în parohia Rodna, județul Bistrița-Năsăud (Benea 2017, p. 350-351).

⁵⁰ CNSAS, fond *Rețea*, dosar 179339, f. 3.

detenție nu a reușit să intre în relații apropiate cu elementele ce prezentau interes, fapt pentru ca rezultatele muncii au fost mediocre”⁵¹.

La un an de la eliberare, Securitatea Sălaj a întocmit un raport asupra activității informative a lui Ioan Vădean, menționând slaba implicare a acestuia în realizarea sarcinilor primite, deoarece „nu vrea ca să dea informații despre credincioșii lui referitor la credința pe care o propagă el”⁵². La finalul aceluiași raport, deși Ioan Vădean nu se dovedise util muncii operative, ofițerul de caz a recomandat păstrarea pe mai departe a acestuia în rețeaua informativă pentru a „realiza sarcinile propuse în planul de muncă, dispărând astfel necesitatea recrutării unui alt agent”⁵³.

În cele din urmă, în februarie 1965, Securitatea ajunge la concluzia firească, a „excluderii din agentură” a lui Ioan Vădean, motivând astfel decizia:

„La data de 19.2.65 agentul a fost contactat de către noi cu care ocazie i s-a pus acestuia problema colaborării cu organele noastre, conform înțelegerii avute în timpul detenției. Acesta de la început a căutat să se eschiveze de la acest lucru, spunând că el este preot și nu vrea ca să „pârască” credincioșii lui. I s-a demonstrat agentului cu această ocazie scopul urmărit de noi prin întrebuintarea lui și că noi nu avem nimic comun cu religia pe care el o propagă în cadrul slujbelor. După mai multe discuții purtate cu acesta a acceptat colaborarea cu organele noastre, însă nu în mod secret, ci față de alte persoane. I s-a explicat și faptul că în felul acesta colaborarea cu organele noastre nu mai este utilă. Acesta a afirmat că conștiința lui nu-i admite să lucreze în ascuns pentru a face rău altora”⁵⁴.

Un capitol special al relației „regim – foști deținuți politici” l-a reprezentat colaborarea la revista *Glaspatriei*⁵⁵ a unor personalități culturale și politice⁵⁶, cooptate în folosul propagandei regimului încă din timpul reeducării de la Aiud⁵⁷. Utilizând metode diverse de persuasiune, de la presiune și izolare, până la promisiuni de eliberare și reintegrarea socioprofesională, regimul a dorit să obțină, prin colaborarea acestora, trei

---

⁵¹ *Ibidem*, f. 11.

⁵² *Ibidem*, f. 12.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 14.

⁵⁵ Organ al Comitetului Român pentru Repatriere, *Glaspatriei* a apărut între 1955 și 1971 și era destinat exclusiv exilului românesc, fiind o tribună a războiului propagandistic îndreptat împotriva oponenților politici din diaspora. În acest efort de a arăta românilor plecați victoria deplină a socialismului și suportul popular de care se bucura regimul, au fost cooptați să scrie în paginile revistei și foști deținuți politici, personalități recunoscute în Occident, tocmai pentru a arăta înfrângerea deplină a oricărei forme de opoziție internă.

⁵⁶ Nichifor Crainic, Radu Gyr, pr. Dumitrescu-Borșa, Victor Vojen, Iosif Costea, Radu Budișteanu, Gheorghe Parpalac, pr. Cristofor Dancu sau pr. Dumitru Stăniloae.

⁵⁷ Ursu 2016b, p. 283.

beneficii majore: 1) să se confirme exilului că orice formă de opoziție internă a fost înfrântă; 2) autolegitimarea prin susținerea publică de către personalități reprezentative ale rezistenței anticomuniste; 3) compromiterea semnatarilor articolelor, în ochii exilului și ai opiniei publice⁵⁸.

În schimb, pentru deținuții politici, colaborarea la *Glasul patriei* era văzută ca o șansă de reintegrare socioprofesională, mai cu seamă de către liderii legionari, conștienți că destinul lor postcarceral depindea de „calitatea” relației cu Securitatea, pe a cărei bunăvoință doreau s-o capteze.

Printre colaboratorii foști deținuți politici, se numărau și preoții Dumitru Stăniloae⁵⁹ și Ion Dumitrescu-Borșa⁶⁰, care, deși începuseră simultan activitatea la *Glasul patriei* , au avut evoluții total diferite după eliberare.

Dumitrescu-Borșa a publicat 28 de articole într-un interval de 5 ani (1963-1968), șapte dintre acestea având teme politice. Primul material, *Reculegere și mărturisire* , a urmărit structura-model a articolelor de debut în *Glasul patriei* . În introducere, Dumitrescu-Borșa a afirmat necesitatea „mărturisirii”, asumându-și pedeapsa pe care a ispășit-o:

„Simt ca o datorie de conștiință să arăt cititorilor ziarului GP cât rău a adus poporului mișcarea legionară. Această datorie este cu atât mai mare, cu cât mai îndelung și mai adânc a fost procesul lăuntric pe care mi l-am făcut. [...] Am fost judecat și condamnat la 20 de ani detențiune grea, din care am executat aproape 15. Având în vedere activitatea politică desfășurată de mine în Garda de Fier, nu consider că această pedeapsă mi-a fost dată pe nedrept. Anii de închisoare au reprezentat pentru mine ani de frământări și ani de școală. Acolo am analizat trecutul cu toate păcatele lui și mi-am dat seama de negativismul și totala absurditate a ideilor legionare”⁶¹.

După incriminarea organizației legionare ca „școală a crimei” și a liderilor legionari Corneliu Zelea Codreanu, Horia Sima, Ion Moța și Miti Dumitrescu, drept criminali de război, alături de autodemascarea propriei activități „criminale”, articolul se încheie cu exprimarea fermă a adevărului la „noua orânduire socială”.

---

⁵⁸ *Ibidem*, p. 308.

⁵⁹ Dumitru Stăniloae (n. 1903, Vlădeni, azi jud. Brașov – d. 1993, București), preot, profesor de teologie, traducător și editor al Filocaliei în limba română. A fost închis între anii 1959 și 1963, ultima parte a detenției fiind petrecută în Aiud (CNSAS, fond *Informativ* , dosar 203672, *passim*).

⁶⁰ Ion Dumitrescu-Borșa (n. 1899, com. Corbi, jud. Argeș – d. 1981, București), preot, comandant legionar, participant la războiul civil spaniol. A fost închis în perioada 1950-1963 și a avut un rol activ în reeducarea de la Aiud (*ibidem* , fond *Documentar* , dosar 13484, vol. 4, *passim*).

⁶¹ Borșa 1963, p. 1.

Colaborarea preotului Dumitrescu-Borșa la revista *Glasul patriei* a încetat în 1968⁶², odată cu schimbarea politicii editoriale, astfel că strategia acestuia de reintegrare socioprofesională s-a dovedit un eșec, cu atât mai mult cu cât patriarhul Justinian Marina a refuzat succesiv cererile de reprimire în cler. Patriarhul, critic față de trecutul său politic, i-a oferit preotului Borșa un post de gestionar la depozitele de hârtie ale Mitropoliei Olteniei, pe care acesta l-a pierdut însă în urma reorganizării din 1971⁶³.

După acest moment, și până la moartea sa, în 1981, preotul Borșa a trăit într-o sărăcie lucie, cu o sănătate precară, singura sursă de subzistență fiind pensia de boală a soției⁶⁴. Mai mult decât atât, Securitatea a continuat să-l urmărească, suspectându-l că întreținea o atmosferă dușmănoasă prin legăturile pe care le avea cu foștii colegi din închisoare⁶⁵.

Un caz cu totul aparte, printre foștii deținuți – colaboratori la *Glasul patriei*, este cel al preotului Dumitru Stăniloae, care, spre deosebire de „colegii lui”, a reușit să se reintegreze socioprofesional după eliberarea din detenție. Astfel că, beneficiind de sprijinul consecvent al patriarhului Justinian, Dumitru Stăniloae și-a recăpătat postul de profesor al Facultății de Teologie București, pe care-l deținea la momentul arestării, în 1958.

În cele 14 articole publicate în *Glasul patriei*, în perioada 1963-1967, Dumitru Stăniloae s-a diferențiat, în plan tematic, de ceilalți foști deținuți politici, prin faptul că nu a semnat niciun articol „autodemascator”⁶⁶, singurul text de natură politică datând din februarie 1964⁶⁷, în care a incriminat lipsa de pregătire teologică a unor preoți din exilul românesc.

Majoritatea articolelor preotului Dumitru Stăniloae au avut ca subiect viața religioasă din România comunistă (regimul cultelor, învățământul teologic, hramuri, sărbători, restaurări)⁶⁸. Un astfel de articol a fost cel din octombrie 1963, intitulat *Libertatea religioasă în țara noastră*, în care este evaluat, în stilul „raportărilor epocii”, regimul de care se bucură Biserica Ortodoxă în România comunistă. Alături de enumerarea suportului pe care statul îl oferea Bisericii: salarizarea preoților, a profesorilor din institutele și seminariile teologice sau restaurarea unor biserici-monument, Dumitru Stăniloae a subliniat faptul că:

„Locașurile de cult care au funcționat în trecut în România funcționează și acum. Toate slujbele bisericești se săvârșesc fidel după textele de totdeauna.

---

⁶² Ursu 2016b, p. 300.

⁶³ CNSAS, fond *Rețea*, dosar 292395, f. 478.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Ursu 2019, p. 167.

⁶⁶ Ursu 2016b, p. 305.

⁶⁷ Stăniloae 1964, p. 3.

⁶⁸ Ursu 2016b, p. 305.

Copiii sunt botezați, tinerii se cunună religios, morții sunt îngropați după datina strămoșască⁶⁹.

Concluzii

Un prim aspect care se degajă din analiza parcursului (post)carceral al preoților foști deținuți politici este reprezentat de sprijinul concret, personal și instituțional, pe care patriarhul Justinian, alături de alți episcopi ortodocși, l-au acordat acestor preoți. Suportul pentru preoții închiși a fost posibil într-un context politico-religios aparte, pe care patriarhul Justinian Marina îl creează în relația cu statul comunist, și care a avut ca principal obiectiv supraviețuirea instituțională a ortodoxiei românești.

În al doilea rând, se observă „ingeniozitatea” mecanismului juridico-birocratic pe care Biserica l-a utilizat pentru reprimirea în cler după eliberarea din detenție a preoților. Deciziile consistoriilor eparhiale de „a-i opri de la slujire pe perioada detenției” s-au dovedit a fi soluții realiste și eficiente, prin care se atenua presiunea Departamentului Cultelor și al Securității.

În al treilea rând, în ceea ce privește cele două instrumente, Departamentul Cultelor și Securitatea, prin care regimul controla și supraveghea Biserica Ortodoxă Română, se relevă faptul că procesul de reintegrare socioprofesională a preoților foști deținuți politici era monitorizat îndeaproape de cele două instituții, statul comunist asigurându-se că aceștia nu depășeau cadrele limitate ale exprimării vieții religioase.

Nu în ultimul rând, analiza parcursurilor biografice ne dezvăluie o paletă largă de atitudini și strategii la care preoții au apelat după eliberare, în efortul de a se reintegra profesional și a-și reface viețile personale. Astfel, de la colaborarea „culturală” la *Glasul patriei*, și până la opoziția tacită, trecând prin episoadele „benigne” ale colaborării informative finalizate cu abandonarea din partea Securității, regăsim un mozaic de poziționări ale preoților foști deținuți politici după eliberarea din gulagul românesc.

Abrevieri bibliografice

AAC	– Arhiva Arhiepiscopiei Clujului.
ANRSANIC	– Arhivele Naționale ale României. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale.
Anania 2008	– Valeriu Anania, <i>Memorii</i> , Iași, 2008.
Benea 2017	– Grigorie Benea (coord.), <i>Preoți din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului în temnițele comuniste</i> , Cluj-Napoca, 2017.

---

⁶⁹ Stăniloae 1963, p. 1.

Patriarhul Justinian (1948-1977) și reintegrarea socioprofesională a clericilor

- Borșa 1963 – Ion Dumitrescu-Borșa, *Reculegere și mărturisire*, în *Glasul patriei*, VIII, nr. 8 (262), 10 martie 1963, p. 1.
- Caravia *et alii* 1998 – Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, București, 1998.
- CNSAS – Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.
- Dăncilă 2017 – Andreea Dăncilă, *Regăsirea amvonului. Mecanisme de reintegrare în corpul clerical a preoților condamnați politic din Arhiepiscopia Clujului (1948-1989)*, în Grigorie Benea (coord.), *Preoți din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 2017, p. 75-90.
- Enache 2009 – George Enache, *Misiunile Securității în problema „culte” la începutul regimului comunist*, în *AUDJG*, VIII, 2009, 19, p. 167-192.
- Enache *et alii* 2009 – George-Eugen Enache, Adrian-Nicolae Petcu, Ionuț-Alexandru Tudorie, Paul Brusanowski, *Biserica Ortodoxă Română în anii regimului comunist. Observații pe marginea capitolului dedicat cultelor din Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, în *ST*, V, 2009, 2, p. 7-104.
- Păiușan, Ciuceanu 2001 – Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. 1, 1945-1958, București, 2001.
- Petcu 2004 – Adrian Nicolae Petcu, *Anul 1948: catehizarea în Biserica Ortodoxă Română*, în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Constantin Bușe*, Focșani, 2004, p. 695-715.
- Petcu 2019 – Adrian Nicolae Petcu, *Preoți vâlceeni în închisorile comuniste 1945-1964*, Râmnicu Vâlcea, 2019.
- Stăniloae 1963 – Dumitru Stăniloae, *Libertatea religioasă în țara noastră*, în *Glasul patriei*, VIII, nr. 30 (284), 20 octombrie 1963, p. 1.
- Stăniloae 1964 – Dumitru Stăniloae, *De la crucea de fier la baina preoției*, IX, nr. 4 (294), 1 februarie 1964, p. 3.
- Ursu 2016a – Dragoș Ursu, *Misticism și reeducare. Avataruri ale confruntării dintre deținuți și regim în cadrul reeducării de la Aiud*, în *Caietele CNSAS*, VIII, 2015, 2 (15), p. 217-240.
- Ursu 2016b – Dragoș Ursu, *Strategii de supraviețuire culturală. Activitatea publicistică a foștilor deținuți politici în ziarul Glasul Patriei, între propagandă și colaboraționism*, în *AIICCMER*, XI, 2016, p. 281-310.
- Ursu 2017 – Dragoș Ursu, *Introducere*, în Grigorie Benea (coord.), *Preoți din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 2017, p. 15-34.
- Ursu 2019 – Dragoș Ursu, *Viața după reeducare: foști deținuți politici din penitenciarul Aiud, între reintegrare socio-profesională și urmărirea permanentă a Securității*, în Cosmin Budeancă, Dalia Báthory (coord.), *Istorii (ne)spuse. Strategii de supraviețuire și integrare socio-profesională în familiile foștilor deținuți politici din Europa Centrală și de Est în anii '50-'60*, Iași, 2019, p. 167-184.
- Vasile 2005 – Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist (1945-1959)*, București, 2005.

LISTA ABREVIERILOR DE PERIODICE

- AAH** – Acta Archaeologica Hungarica (actualmente Acta Archaeologica). Budapesta.
- ABLR** – Archäologische Berichte des Landkreises Rotenburg. Wümme.
- ACMI** – Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania. Cluj-Napoca.
- Acta** – Acta (Siculica). Muzeul Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
- ActaArch** – Acta Archaeologica. Budapesta.
- ActaMN** – Acta Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- ActaMP** – Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
- Acta Theriologica** – Acta Theriologica. Mammal Research Institute PAS.
- AÉ** – Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapesta.
- AIHAI/AIIX** – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
- AIICCMER** – Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. București.
- AIIGB** – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”. Series Historica. Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca.
- AIP** – Arheološki institut Posebna izdanja. Belgrad.
- AISC** – Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj-Napoca.
- Altertum** – Das Altertum. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin.
- Alt-Thüringen** – Alt-Thüringen. Museum of Prehistory and Early History of Thuringia.
- AM** – Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
- AMET** – Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Muzeul Etnografic al Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- AMM** – Acta Moldaviae Meridionalis. Muzeul Județean Vaslui.
- AnA** – Analele Aradului. Societatea Culturală „Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român”. Arad.

- AnB** – Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Național al Banatului. Timișoara.
- AnBr** – Analele Brăilei. Muzeul Brăilei „Carol I”. Brăila.
- AnD** – Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogene. Constanța (1920-1923). Cernăuți (1924-1938). Din 1995, seria nouă a publicației este editată de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
- Angustia** – Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
- Antiquity** – Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
- AO** – Arhivele Olteniei (serie nouă). Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova.
- Apulum** – Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
- ArcheoSciences** – ArcheoSciences, revue d'archéométrie. Groupe des Méthodes Pluridisciplinaires Contribuant à l'Archéologie.
- ArchHist** – Archaeologia historica. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Brno.
- Argesis** – Argesis. Studii și comunicări. Seria Istorie. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
- ArhMed** – Arheologia Medievală. Reșița, Cluj-Napoca.
- ArhSom** – Arhiva Someșeană. Muzeul Năsăudean. Năsăud.
- ASC** – Archeologie ve středních Čechách. Praga.
- Astra Salvensis** – Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
- ASUAIC** – Annales Scientifiques de l'Université „Al. I. Cuza”. Iași.
- ATS** – Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
- AUASH** – Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUASJ** – Annales Universitatis Apulensis. Series Jurisprudentia. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUDJG** – Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați. Seria Istorie. Universitatea „Dunărea de Jos” Galați.
- AVSL** – Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
- BAM** – Bibliotheca Archaeologica Moldaviae. Iași.
- Banatica** – Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
- BAR** – British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
- BB** – Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
- BCȘS** – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

Bergbaukunde	– Bergbaukunde. Leipzig.
BHAUT	– Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis. Universitatea de Vest. Timișoara.
BMA	– Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.
BMB	– Berliner Münzblätter. Berlin.
BMJT	– Buletinul Muzeului Județean Teleorman – seria Arheologie. Alexandria.
BMN	– Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMÖ	– Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich. Österreichische Gesellschaft für Mittelalterarchäologie. Viena.
BMP	– Bibliotheca Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
BMS	– Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
Brukenthal	– Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BS	– Bibliotheca Septemcastrensis, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.
BSNR	– Buletinul Societății Numismatice Române. București.
BTh	– Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
BUA	– Bibliotheca Universitatis Apulensis. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
BudRég	– Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapesta.
Bulletin	– Bulletin de l'Association Pro Aventico. Lausanne.
Bylye Gody	– Bylye Gody. International Network Center for Fundamental and Applied Research. Washington.
CA	– Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
Caietele ARA	– Caietele ARA: arhitectură, restaurare, arheologie. București.
Caietele CNSAS	– Caietele CNSAS. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. București.
CAH	– Communicationes Archaeologicae Hungariae. Budapesta.
Carpica	– Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.
Carinthia I	– Carinthia I. Zeitschrift für geschichtliche Landeskunde von Kärnten. Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten. Klagenfurt.
CCA	– Cronica cercetărilor arheologice. cIMeC. București.

- Celticum** – Celticum. Supplément à OGAM-Tradition celtique. Rennes.
- CMA** – Concilium mediæ aevi. Zeitschrift für Geschichte, Kunst und Kultur des Mittelalters und der Frühen Neuzeit.
- CNRS** – Centre national de la recherche scientifique. Paris.
- CollMed** – Collegium Mediense. Comunicări științifice. Colegiul Tehnic „Mediense” Mediaș.
- Cumania** – Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Kecskemét.
- Cumidava** – Cumidava. Muzeul Județean de Istorie Brașov.
- Dacia** – Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- Dacia Magazin** – Dacia magazin. Dacia Revival International Society. New York.
- DAMN.SRD** – Din activitatea muzeelor noastre. Studii, referate, documente. Sfatul Popular al Regiunii Ploiești. Muzeul Regional de Istorie Ploiești.
- Danubius** – Danubius. Muzeul de Istorie. Galați.
- DR** – Dacoromania. Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca al Academiei Române. Cluj-Napoca
- EJA** – European Journal of Archaeology. European Association of Archaeologists.
- EphNap** – Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.
- FI** – Fișe de Istorie. Muzeul de Istorie Bistrița (continuată de *Revista Bistriței*).
- FolArch** – Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapesta.
- FVL** – Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
- Gând românesc** – Gând românesc. Asociația culturală „Gând Românesc, Gând European”. Alba Iulia.
- Germania** – Germania, Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt pe Main.
- Godišnjak** – Godišnjak grada Beograda. Beograd.
- Hierasus** – Hierasus. Muzeul Județean Botoșani.
- Hileya** – Hileya: naukovyy visnyk. Natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni M. P. Drahomanov. Kiev.
- HU** – Historia Urbana. Academia Română. Comisia de Istorie a Orașelor din România. București.

- IJMP** – International Journal of Modern Physics: Conference Series.
- Istros** – Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JAS** – Journal of Archaeological Science. Elsevier.
- JASREP** – Journal of Archaeological Science: Reports. Elsevier.
- JKK** – Jahrbuch der Kaiserlich-Königlichen Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Viena.
- JRA** – Journal of Roman Archaeology. Editorial Committee of the Journal of Roman Archaeology.
- JRLS** – Journal of Romanian Literary Studies. ALPHA Institute for Multicultural Studies. Târgu Mureș.
- JSKV** – Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathen-Vereins. Hermannstadt (Sibiu), I-XXX (1881-1922).
- JSRI** – Journal for the Study of Religions & Ideologies. The Academic Society for the Research of Religions and Ideologies. Cluj-Napoca.
- Közlemények** – Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából. Cluj-Napoca.
- Kühn-Archiv** – Kühn-Archiv. Berlin.
- LIUGC** – Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj. Institutul de Geografie al Universității din Cluj. Cluj-Napoca.
- Limba română** – Limba română. Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”. București.
- LSCMIB** – Lucrările Stațiunii de Cercetări Marine „prof. Ioan Borcea” Agigea. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.
- Marisia** – Marisia. Muzeul Județean Târgu Mureș.
- MAQ** – Medium Aevum Quotidianum. Krems.
- MCA** – Materiale și cercetări arheologice. București.
- MI** – Magazin istoric. București.
- MKKCC** – Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Viena.
- Mousaios** – Mousaios. Muzeul Județean Buzău.
- MN** – Muzeul Național. Muzeul Național de Istorie a României. București.
- Münzen Revue** – Münzen Revue. International Coin Trend Journal.
- NAC** – Numismatica e Antichità Classiche - Quaderni Ticinesi. Lugano.
- Naukovi zapysky** – Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Ser. Istoriia. Ternopil's'kyy natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni V. Hnatiuka. Ternopil'.

NIMPR	– Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B: Beam Interactions with Materials and Atoms. Elsevier.
Notae Numismaticae	– Notae Numismaticae. Zapiski numizmatyczne. Cracovia.
NZ	– Numismatische Zeitung: Blätter für Münz-, Wappen- und Siegel-Kunde. Weissensee.
ONS	– Obshchestvennye nauki i sovremennost'. Rossiyskaya Akademiya Nauk. Moscova.
PA	– Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PB	– Patrimonium Banaticum. Direcția Județeană pentru Cultură Timiș. Timișoara.
Pferdeheilkunde	– Pferdeheilkunde. Equine Medicine. Official Organ of the German Veterinary Association, Section – Equine Medicine. Baden-Baden.
PHN. Istoriia	– Problemy humanitarnykh nauk. Ser. Istoriia. Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. Drohobîci.
Plural	– Plural. Revista Departamentului de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” Chișinău.
PRA	– Proceedings of the Romanian Academy, Series A: Mathematics, Physics, Technical Sciences Information Science. Academia Română.
Prilozi	– Prilozi. Instituta za arheologiju u Zagrebu. Zagreb.
Problemy istorii	– Problemy istorii i istoriografii. Sbornik dokladov mezhvuzovskoy nauchnoy konferentsii. Federal'noye gosudarstvennoye avtonomnoye obrazovatel'noye uchrezhdeniye vysshego obrazovaniya Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy elektrotekhnicheskiy universitet LETI imeni V. I. Ul'yanova (Lenina). Sankt Petersburg.
QFA	– Quaderni Friulani di Archeologia. Società Friulana di Archeologia onlus. Udine.
RA	– Revista arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
RAE	– Revue Archéologique de l'Est. Société archéologique de l'Est. Dijon.
RAN	– Révue Archéologique de Narbonnaise. Paris.
RAP	– Revue Archéologique de Picardie. Societe des antiquaires de Picardie.
RB	– Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.

Lista abrevierilor de periodice

- REF** – Revista de Etnografie și Folclor. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Academia Română. București.
- RevArh** – Revista Arheologică. Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău.
- RHSEE/RESEE** – Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
- RI** – Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
- RITL** – Revista de Istorie și Teorie Literară. Academia Română. Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”. București.
- RJP** – Romanian Journal of Physics. București.
- RMNK** – Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach. Kielce.
- RMV** – Rad Muzeja Vojvodine. Novi Sad.
- RN** – Revue Numismatique. Société française de numismatique. Paris.
- ROB** – ROB. Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.
- RP** – Revista pădurilor. Societatea „Progresul silvic”.
- RRH** – Revue Roumaine d’Histoire. Academia Română. București.
- RRS** – Revista Română de Sociologie. Institutul de Sociologie al Academiei Române. București.
- Rusin** – Rusin. Ob’yednannyya “rus”. Toms’kyy derzhavnyy universytet. Kyshyniv. Tomsk.
- SAI** – Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.
- Sargetia** – Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
- SCA** – Studii și Cercetări de Antropologie. Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”. Academia Română. București.
- SCIV(A)** – Studii și cercetări de istoria veche (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie). București.
- SCN** – Studii și Cercetări de Numismatică. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.
- Skhid** – Skhid. Ukrainian Cultural Centre. Institute of Industrial Economics of National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of Philosophy named after G. S. Skovoroda of National Academy of Sciences of Ukraine. Zaporizhzhya National University.
- SlovArch** – Slovenská Archeológia. Nitra.

- SP** – Studii de Preistorie. Asociația Română de Arheologie. București.
- SprArch** – Sprawozdania Archeologiczne. Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Archeologii Gór i Wyzyn w Krakowie. Cracovia.
- SS** – Siebenbürgische Semesterblätter. Arbeitskreis für siebenbürgische Landeskunde. München.
- Studii Clasice** – Studii Clasice. Societatea de Studii Clasice din R.S.R. București.
- ST** – Studii teologice. Revista Facultăților de Teologie din Patriarhia Română. București.
- StComCaransebeș** – Studii și Cercetări de Etnografie și Istorie Caransebeș. Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș.
- StComSibiu** – Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
- StComSM** – Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
- SUCSH** – Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
- SympThrac** – Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Terra Sebus** – Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- TMNHN** – Travaux du Muséum National d’Histoire Naturelle. Muzeul Național de Istorie Naturală Grigore Antipa. București.
- Transilvania** – Transilvania. Complexul Național Muzeal ASTRA. Sibiu.
- Universul Juridic** – Universul Juridic. Revistă lunară de doctrină și jurisprudență. București.
- VAH** – Varia Archaeologica Hungarica. Budapesta.
- Vestnik Nizhegorodskoy** – Vestnik Nizhegorodskoy akademii Ministerstva vnutrennikh del Rossii. Nizhegorodskaya akademiya Ministerstva vnutrennikh del Rossiyskoy Federatsii. Nizhniy Novgorod.
- Vestnik Voronezhskogo** – Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya Gumanitarnye nauki. Voronezhskiy gosudarstvennyy universitet. Voronej.
- Vestnik Tomskogo** – Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya Istoriya. Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
- Vestnik Tverskogo** – Vestnik Tverskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya Istoriya. Tver.
- Veterinarski glasnik Br** – Veterinarski Glasnik Br. University of Belgrade. Belgrad.

Lista abrevierilor de periodice

- Visnyk** – Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Seriya: Istoriya, ekonomika, filosofiya. Kyyivs'kyy natsional'nyy movnyy universytet. Kiev.
- Vjesnik** – Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku. Arheološki muzej Split.
- VTT** – Veszprémi Történelmi Tá. Veszprém.
- WA** – Wiadomości Archeologiczne. Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Varşovia.
- ZfAM** – Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters. Bonn.
- ZfTZ** – Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie: Organ der Reichsarbeitsgemeinschaft Tierzucht im Forschungsdienst (continuă: Zeitschrift für Züchtung. Reihe B, Tierzüchtung und Züchtungsbiologie). Berlin, Hamburg.
- Ziridava** – Ziridava. Muzeul Judeţean Arad.
- ZISP** – Zhurnal issledovaniy sotsial'noy politiki. Natsional'nyy issledovatel'skiy universitet "Vysshaya shkola ekonomiki". Moscova.
- ZSL** – Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde. (Arbeitskreis für siebenbürgische Landeskunde). Heidelberg.
- ZVHGL** – Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde, Neue Folge. Kassel.